

Марко Божић, асистент-приправник
Правног факултета у Новом Саду

**JACQUES MARITAIN, „L’HOMME ET L’ETAT“
PRESSES UNIVERSITAIRES DE FRANCE,
PARIS, 1953, ПРВО ИЗДАЊЕ, 204 СТРАНЕ**

Идеолошки монопол марксизма је дуго ограничавао видике домаће политичке теорије. Истраживања, научне обраде и прикази тзв. „буржоаске“ теорије нису били политички коректни, те су до данас остали слабо познати српској стручној јавности. Неоправдано, у сенци нашег интересовања остају како класици, тако и савремени аутори десне и конзервативне правне и политичке мисли. Неоправдано, јер се без познавања ових теорија не може у потпуности разумети интелектуални *background*, појмовни апарат, аргументација па ни вокабулар модерних десних политичких идеја на западу.

Из истих разлога код нас је релативно слабо познат остао и опус класика неотомистичке теорије, Жака Маритена (*Jacques Maritain*, 1882-1973). Ради се о плодном ствараоцу чија политичка филозофија и данас инспирише идеологију демохришћанске идеје и одлично илуструје политичку аргументацију Католичке цркве. Професор на Католичком институту у Паризу, предавач на Принстону и Колумбија универзитету, овај аутор, непосредно инспирисан томистичком филозофијом, нуди интерпретацију демократије засновану на „универзалним“ хришћанским вредностима.

Човек и држава, први пут објављено у Сједињеним Државама на енглеском језику, главно је дело Маритенове политичке филозофије, настало кроз разраду шест предавања које је током 1949. године Маритен држао на Чикашком универзитету. Ова књига, мада писана далеко од ауторове домовине и на страном језику, у ствари је одговор на политичку

климу у послератној Француској, обележену уставним променама из 1946. године и нарастајућом лаицизацијом друштва.

Основна идеја дела је и његова полазна претпоставка: демократија се не може одвојити од националног постојања, тј. од националне традиције, духовног фундамента и културног наслеђа једног друштва.

Управо стога аутор у првом, од седам, поглавља, *Народ и држава* (стр.1-25), себи ставља у задатак да дефинише нацију, политичко друштво и државу као три основна појма своје политичке теорије. У том смислу, дистинкција између нације и политичког друштва је кључна. Према Маритену, нација је природна заједница, етничка група свесна своје посебности. Нација „има страсти и снове али никако и општег добра“ (стр. 6) што значи да је лишена рационалног, циљно усмереног деловања. За разлику од нације, политичко друштво, чији је супстрат народ (не нација), увек стреми општем добру, тј. у свим својим сферама, нпр. економији, образовању или култури, обилује рационалним облицима – формалним установама утемељеним на закону. Држава је само део политичког друштва чија је „посебна сврха спровођење закона, брига о заједничком добру, јавном реду и обављању јавних радова“ (стр.11). Држава је скуп јавних установа чији је циљ остваривање општег добра. Она је увек у служби политичког друштва, у целини, као и у служби сваког његовог припадника.

Из погрешног тумачења тријаде: нација – политичко друштво – држава, упозорава Маритен, настају три погубне заблуде нововековне политичке теорије. Погрешно поистовећивање нације и политичког друштва ствара мит о националној држави, а лажно свођење политичког друштва на државу, идеал тоталитарне државе која, уместо да буде контролисана, сама контролише, организује и усмерава политичко друштво којем би требало да служи. Трећој заблуди, вештачки створеном појму суверенитета, Маритен посвећује посебно поглавље.

Појам суверености (стр. 26-47), предмет је и наслов другог поглавља. За Маритена, реч је о појму који је залутао у политичку теорију. Сувереност, онако како је схвата нововековна политичка теорија, подразумева атрибуте врховне и независне, тј. неутуђиве и неодговорне власти. У питању је власт која је, како Маритен сматра, апсолутна и трансцендентална јер је увек независна, јасно одвојена и изнад оних којима влада. Као таква она се ни у којем случају, сматра аутор, не може приписати ни држави ни народу. Народ не може бити суверен јер „апсурдно је замишљати да он сам собом влада, а да је истовремено одвојен и изнад самог себе“ (стр. 40). Ни држава не може бити суверена, осим као недемократска и тоталитарна творевина. Па ипак, суверена власт заиста постоји, али само у Бога. Следећи томистичко учење, Маритен закључује да ако и говоримо о

власти народа, говоримо пре о његовом праву на самостално управљање које произлази из божанског права, али које никако није апсолутно и трансцендентално, а још мање лишено одговорности: „Народ, наиме, увек плаћа рачун. Он је сигуран да ће за своје грешке плаћати сопственим болом и крвљу“ (стр. 47).

Пошто је државу подредио друштву а суверенитет приписао Богу, Маритен је у трећем поглављу, Проблем средстава (стр. 48-68), дефинисао демократију. До одређења демократије Маритен стиже одговором на питање: која то средства стоје на располагању држави у остваривању општег добра као моралног циља њеног деловања. Полазећи од начела да средства морају бити саображена циљу, Маритен стиже до закључка да се уместо макијавелистичке техничке рационализације, мора прихватити морална рационализација политичког деловања. Другим речима, опште добро, схваћено као тоталитет правде, слободе и људског достојанства, држава може остварити само политиком заснованом на „зрелој спознаји о најинтимнијим потребама човечанства, о стварним захтевима за миром и љубављу и о људској моралној и духовној снази“ (стр. 53). Политички режим чије је политичко деловање засновано на моралу Маритен назива демократијом. Ово је кључно место Маритеновог дела. Наиме, спутан својом грешном природом и заведен страстима, човек се не може поуздати у сопствени осећај за морал. Стога, није способан да сам оствари демократски идеал. Потребан му је сигуран и универзалан образац моралног деловања. Према Маритену човек тај образац, далеко изнад своје друштвене и историјске релативности, налази у трансценденталном извору, у Богу. Истинска демократска политика мора потражити своје надахнуће у божанској милости и њеној јеванђеоској поруци. Само тако демократија може превазићи сва искушења и испунити своју сврху.

Ако су темељи демократије у јеванђељу, и права човека морају имати божанско порекло. То је основна порука коју нам Маритен саопштава у четвртном поглављу, *Људска права* (стр. 69-99). Према његовом мишљењу, права човека су саставни део природног закона схваћеног, у маниру хришћанске теологије, у смислу моралног закона. Заправо, према аутору, овај закон не садржи само моралне обавезе, већ и природна права која припадају сваком човеку. Будући да је природни закон, и њиме обухваћена природна људска права, део вечног закона, дакле божанске промисли о створеном свету, и људска права морају бити део универзалног поретка космоса. Управо зато, сасвим супротно идеји друштвеног уговора, Маритен сматра да је „реч о правима око којих се грађанско друштво не *усаглашава*, већ која треба да *препозна* и штити као универзалне вредности“ (стр. 89).

Као таква, људска права, заједно са осталим вредностима савременог демократског друштва, представљају прескрипције божанског природног закона, односно саставни су део универзалног хришћанског морала. У петом поглављу, *Демократска повеља* (стр. 100-136), аутор управо инсистира на моралном и апсолутном карактеру демократске политичке културе. Садржина демократске повеље је увек иста, а оно што се евентуално може разликовати јесу другачији религиозни или филозофски начини њеног разумевања и оправдања. Управо зато Маритен, бранећи слободу савести, као један од основних постулата демократског друштва, указује да савремена држава „нема права да својим грађанима намеће или да од њих захтева какво правило вере или рационалистички конформизам, неки филозофски или религиозни *credo* које би се сматрао јединим могућим оправдањем повеље...“ (стр. 104). Тиме он допушта плурализам мишљења и веровања, али не и могућност различитог интерпретирања вредности и принципа демократског друштва.

Устав из 1946. године дефинисао је Француску као лаичку републику. Оштра сепарација цркве и државе, прокламована уставом, постала је тема живе дискусије у којој и Маритен учествује. Шесто поглавље, *Црква и држава* (стр. 137-175), окренуто је овим разматрањима и представља најобимнији део књиге. Већ на самом почетку Маритен наглашава да ће се, будући католик, у свом осврту на ово осетљиво питање ослонити на учење католичке цркве. Стога, полази од теолошког разликовања човекове природне и натприродне сврхе. Човекова природна сврха – живот у политичкој заједници увек је подређена и у функцији коначне, апсолутне и натприродне сврхе – Бога. Управо зато, црква, као тело које се стара о натприродној људској сврси, мора бити надређена држави која брине о овоземаљском општем добру. Но, одмах наглашава аутор, „Из речи „надуређеност“ уклонимо сваки акцидентални призив доминације или хегемоније; прихватимо ову реч у њеном чистом значењу: она подразумева вишу позицију на вредносној лествици и више достојанство“ (стр. 143). Тиме он цркви пориче политичку, али додељује моралну супремацију – улогу врховног арбитра моралне исправности политичког деловања државне власти. Оваква интерпретација савршено се уклапа у целину Маритенове политичке филозофије у којој темељи демократије почивају у Јеванђељу а сувереност припада Богу. Из истих разлога, како сматра аутор, раздвајање цркве и државе је погубно за демократију. Оно доприноси њеном отуђењу од свог вредносног, хришћанског фундамента. Зато, Маритен уместо строге лаичке сепарације цркве и државе предлаже модел сарадње ова два ентитета. Ова сарадња би подразумевала свесно и планско укључивање цркве у пројекте остваривања општег добра у земљи: „Уклањајући пре-

преке и отварајући врата, политичко тело би... олакшало напоре јеванђеоских апостола да пођу међу масе узимајући удела у њиховом животу радећи на друштвеном и моралном уздизању нације..." (стр. 168). Предуслов ове сарадње било би званично државно признање традиционално доминантне верске заједнице као и јасно прихватање верског идентитета и признавање божјег постојања од стране државе и политичког друштва у целини.

Последње, седмо поглавље, *Проблем политичког уједињења света* (стр. 176-198), пребацује акценат расправе на поље међународне политике. На овом месту Маритен се посвећује питањима светске власти, политичког организовања међународне заједнице и очувању светског мира. Сматрајући да и у томе следи учење Аквинског, Маритен држи да будућност политичког организовања света лежи у формирању наднационалне супердржаве. У трајном миру, који ће са њом настати, уживаће нека будућа поколења, а до тада, као гарант светске сигурности, Маритен предлаже конституисање *Саветодавног наднационалног већа*, чијим устројством, персоналним саставом и начином рада завршава своје дело.

Делом *Човек и држава* Жак Маритен се отворено и јасно супроставио тенденцијама лаицизације француског, и шире, европског послератног друштва. Књига представља апологију теза о позицији католичке цркве и вере унутар модерног демократског друштва. У Маритеновом делу демократија је само политичка рефлексија јеванђеља, облик политичког режима инспирисан хришћанским моралом – Божје царство на земљи. Стога, ако држави и припада примат у власти, црква задржава првенство у части, духовно вођство и улогу последњег суда у вези са моралним дилемама световне политике. Као чувар вредносног фундамента демократског друштва – јеванђеоске поруке, црква мора бити редовни учесник демократског дијалога, активни партнер у процесима доношења правних и политичких одлука.

Остајући веран основној претпоставци своје филозофије – идеји да се вредносни темељи европске цивилизације налазе у завештању средњовековне културе, дубоко надахнут томизмом, Маритен својим делом на најбољи начин указује на актуелност мисли Томе Аквинског у савременој политичкој теорији. За разлику од неких других савремених неотомистичких писаца, попут англоамеричког аутора Џона Финиса (*John Finnis*), који полазећи од томистичке филозофије покушавају да изграде сопствену, Маритен овом средњовековном учењу не надодаје ништа. Томистичку мисао он само саображава новом времену искрено је доживљавајући као једну *Philosophia perennis*.